

MINA OLIN SIIN. KUS SIIS TÄPSELT?

DONALD TOMBERG

„MINA OLIN SIIN”. Režissöör: **René Vilbre**. Produtsendid: **Riina Sildos** ja **Aleksi Bardy**. Tegeprodutsendid: **Taimi Margus**, **Kaspar Kaljas** ja **Annika Sucksdorff** (Helsinki-filmi OY). Arendusprodutsent: **Andres Arro**. Stsenarium ja adaptatsioon: **Ilmar Raag** (Sass Henno romaani „Mina olin siin. Esimene arest” põhjal). Operaator: **Mait Mäekivi**. Heli-loomjad: **Jimi Tenor** ja **Rainer Jancis**. Kunstnik: **Jaagup Roomet**. Kostüümikunstnik: **Anu Lensment**. Grimmikunstnikud: **Maarja Sild** ja **Kaire Hendrikson**. Helioperaator: **Olger Bernadt**. Montaažirežissöör: **Joona Louhivuori**. Režissööri 1. assistent: **Helen Valkna**. Casting: **Tambet Tuisk** ja **Helen Valkna**. Massistseenide casting: **Terje Kissa**. Operaatori 1. assistent: **Rein Pruul**. Valgusmeister: **Taivo Tenso**. Kostümeerija: **Ave Kuik**. Pürotehnikud: **Armin Altorf** ja **Vassili „Vissel” Raud**. Kaklusstseenide konsultant: **Tanel Saar**. Making of: **Anu Välba** ja **Helen Valkna**. Järeltootmise juht: **Kalev Tamm**. Monteerija: **Joona Louhivuori** (Helsinki-filmi OY). Helikujundus ja teostus: **Olger Bernadt** ja **Horret Kuus**. Osades: **Rasmus Kaljajärvo** (Rass), **Doris Tislar** (Hanna), **Marilyn Jurman** (Säde), **Hele Kõre** (Renita), **Tambet Tuisk** (Olar), **Margus Prangel** (Mõssa), **Johannes Naan** (Janar), **Märt Avandi** (Aivo), **Rafaël Jenokjan** (Ruslan), **Nikolai Bentsler** (Talis), **Jaan**

Rekkor (karm tüüp), **Sten Zupping** (turske tüüp), **Anne Reemann** (eesti keele õpetaja), **Lidia Golovataja** (vene keele õpetaja), **Marta Laan** (Rassi pinginaaber), **Triin Tenso** (Kelly), **Tanel Saar** (Renita poiss), **Lembit Ulfsak** (Rassi isa), **Jaak Paju** (esimene politseinik), **Sergei Babenko** (teine politseinik), **Kiira Kuznetsova** (kolmas politseinik), **Indrek Taalmaa** (uurija), **Thea Oissar**, **Kristi Vihman** ja **Gerli Guutman** (tankla töötajad), **Aleksander Onno** ja **Anne Nõmmik** (panga töötajad) jpt. 35 mm, 89 min, värviline. Tootja: Amrion Productions koostöös Helsinki-filmi OYga. © Amrion OÜ, 2008.

I

Huvitav oleks teada, mida leiab **René Vilbre** filmist „Mina olin siin” Eesti koolinoor. Lause „Mina olin siin” hüüatab üheselt märkamise järele. Keegi, kes jääb anonüümseks, annab teada, et ta vähemalt ja ikkagi eksisteeris ja et seda märgataks. Huvitav, kuidas tundub noorele inimesele? Kas teda, anonüümset noort, on selles filmis märgatud? Või mida ta sellest filmist välja nopib?

Viimasele küsimusele võib muidugi vastata ka juba ette väga lihtsalt, et inimesed on erinevad ja igaüks nopib välja just seda, mida ta nopib. Aga on veel üks kihistus, mille tõttu, arvan, nopime

„Mina olin siin“, 2008. Režissöör René Vilbre.
Rass – Rasmus Kaljür ja Renita – Hele Kõre.

ikka just sarnaseid asju, see on kollektiivne keeletasand. Kollektiivne keeletasand, vastav struktuur, mingis mõttes justkui nõuaks, et me selekteeriksime välja sarnast; sarnane on siis määratud sellega, millisel alusel ühes või teises grupis toimib kommunikatsioon. Nõnda ongi meil tihtipeale just nagu kaks arvamust. Üks on isiklik ja seda ei saa tihti ka välja öelda. Nii nagu näiteks filmis „Mina olin siin“ kuuleme üht Rassi sisemonoloogit: „Ma, *fucking*, tundsin ennast nende kõigi (nimede loetelu) eest vastutavana, aga seda ma tõesti ei saanud kellelegi öelda.“ Ja teine arvamus on määratud ümbritseva keskkonna dominantidega. Toodud näites siis põhjus, miks Rass ei saa kellelegi välja öelda seda, mida ta tunneb. Huvitav, kas koolinoor paneb seda filmi vaadates rohkem rõhku põnevusele, naudib slängi ja eakaaslaste äratundmist või mõtleb ta ka

sellele, kui lihtne on iseenesest allakäigueskalaatorile astuda, sealt ära saada aga raske. Või kas anonüüm on saanud endale selles filmis isikliku hääle?

Kui lubada endale selle artikli esimeses pooles üldse mitte filmialast, vaid hoopis sotsiaalset heietust, siis võiks ju korraks proovida küsida, et kus siis asub see noor, kes „oli siin“.

Kas on kerge olla noor?

Noor inimene ongi suuresti kahe tähendusliku pooluse vahel ja need mõlemad on tema jaoks väga teravad. Üks on isiklik maailmatajumine ja teine on kollektiiv, ehk veidi räigemalt öeldes, karjamentaliteet. Ning just nõrgematele karakteritele kollektiiv tihti maailmatajumist vahendabki. See võib kõlada toorelt, aga noor inimene teab väga täpselt, et tal tuleb oma kollektiivis ellu jääda, ja selle nimel ollakse võimelised üllata-

„Mina olin siin”.
Rass – Rasmus Kaljujärv.

valt paljuku. Asi lähebki tõsiselt keeruliseks siis, kui kollektiivi mina hakkab domineerima isikliku mina üle ja kohustab üheks või teiseks meheteoks. Küsimus ei olegi siis alati kellegi isiklikus tahtmises taguda nõrgemat, vaid pigem valmisolekus määratleda oma identiteet peamiselt kollektiivi kaudu, et vastutuseks saada nii teatav positsioon kui ka tegutsemise anonüümsus. Selle probleemiga tegeles viimati eesti filmis **Ilmar Raag** („Klass”, 2007), tabades üllatavalt hästi, kuidas toimivad kollektiivsed otsustused, mille all lainetab tihti peamiselt latentne hirm ise peksupoisiks saada.

Tihti imestavad vanemad ega taha uskuda, kui kuulevad oma toreda võsukeste kohta ebameeldivaid uudiseid. Vanemad lihtsalt ei saa ja sageli ei tahagi aru saada, et seal, kus ringleb võsuke, on omad reeglid, ja et ta katsub ka tegija olla. Noomimine ja pahandamine tihti

ei aita, sest võsuke teab täpselt, et sina ju sellises maailmas ei ela ega pea seal ellu jääma. Ka meeleheitlik rangus ei pruugi anda soovitud tulemusi. Aga mida siis teha? Mida peab tegema näiteks üks natuke nõrga karakteriga sotsiaalselt tundlik ja surve all nooruk või tema rühmav üksikema, kes ju ka neid noorte asju nii täpselt ei tea? Raske küsimus. Mida hakata peale kujuneva identiteediga, kui ollakse hädas valikutega? Ma küll täpselt ei tea, mida tuleks teha, aga üldjuhul vist ikka vaadatakse kõrvale või pigistatakse silmad kinni.

Vastutuse talumatu kergus

Üks kapitalismi vastupandamatutest õitest on kahtlemata mugavus. Ja peamine mugavuse allikas on see, et demokraatliku kapitalismi tingimustes tasalülitub isikliku vastutuse tasand massi. Aga kui tasalülitub vastutus, siis päris

„Mina olin siin“.

Rass – Rasmus Kaljupärv ja Säde – Marilyn Jurman.

kindlasti ei toimi see mingis mentaalses vaakumis. Vastutuse tasulitamine tingib otseselt ka erinevate identiteetide tasulituse ja laiemalt, vastutuse massi tasulitumisega kaotab sisu ja ka väärtuse vabaduse mõiste. Kui kõigil on alusena ühesugune ebaisiklik vastutus, siis on kõigil järelalusena ka ühesugune ebaisiklik vabadus. Selline tore mugav sumbuur. Selles mõttes on subkultuuridest huvitaval ja erandlikul positsioonil punk. Siin on kollektiivne mina rajatud isiklikule minale, anonüümsusest väljamurdmisele. Punk on lahe, aga vähe sellest, ta on ka põhimõtteline.

Vastutuse seisukohalt on mugav apelleerida kollektiivsele edule, helgele tulevikule, majanduskasvule jms, samas kui isikliku vastutuse lahustumine kollektiivsuses ähmastab lubatavuse piirid, laiemalt maailma mõtestamise üldse, ning kasvatab võimetuse tunnet. Ja ül-

dises ähmasuses on ka a s j a d meie ümber üha enam mitte see, mis nad ehk sisemiselt on, vaid kuidas neid näidatakse. Mida peaks siis sellises olukorras arvama noor inimene? Noor inimene lihtsalt kasvab ja just kasvades kombatakse piire erilise hoolega. Ja piirid, mis noor inimene siis maailmast kätte saab, või saab kätte hoopis nende puudumise, suhtelisuse ja illusoorisuse, need ta võtabki teadmiseks. Et lood on nii.

Peata agronoom ja tähenduseta diskreetne võlu

Neile, kes haaravad peast, kuuldes sõna „moraal“, võiks ju järelemõtlemiseks välja tuua ühe preestri vastuse küsimusele, mis on moraal. „Kui sa tahad elada, siis peab sul olema selline võimalus, et sind ära ei tapeta. Sul peab olema võimalus, et ka teised aktsepteerivad sinu tahtmist elada. See ongi mo-

„Mina olin siin“.

Rass – Rasmus Kaljür ja Mössa – Margus Prangel.

raal.” Selle peale võiks ju ka küsida, et kas siis, kui me põlastame moraali, anname ikka endale aru, mida põlastame. Et elu ennast, või nii. Aga igapäevaselt vist ongi lood tihti niisama banaalsed, et me ei mõtle niivõrd mõistete tähenduse peale, kuiivõrd sellele, millised on mõistetele sootsiumi toodetud sekundaarsed tähendusvarjundid. Sest ka vananimene tahab kollektiivis hakka saada ja on ju teada, et see, mis kollektiivsel keeletasandil n-ö ruulib, ei ole mitte tähenduslik selgus, vaid tähendusvarjund. Sootsiumi toodetud tähendusvarjundid on tihti nagu peata agroomi töö, kes on proovinud lille küpsisega ristata ja on siis saanud mingi tulemuse.

Isiklikult arvan, et protest on juba iseenesest tore. Ja ei ole üldse halb, kui inimeses on teatav annus huligaansust. Küsimus on lihtsalt selles, kuidas ta

seda realiseerib. Kui meil ei ole noortele eriti muud öelda, kui et saagu rikkaks, siis mida neilt ikka nii väga oodatagi.

II

René Vilbre film „Mina olin siin“ tundub vormistatud n-ö üsna kindla peale. Sihtrühmaks nooremapoolne auditoorium, pakub film sellisena neile arvatavasti samastumisruumi ja kaasaelamisvõimalust küllaga. Släng on üsna tihe ja adekvaatne, tegevus kerib end edasi hoogsalt ja pahale teele läinud peategelane ei ole iseenesest südames kaugeltki halb inimene. Ja lõpuks võidab ikkagi armastus. Kui aga võrrelda meie eelmise noortefilmiga, Ilmar Raagi „Klassiga“, siis on „Mina olin siin“ muidugi tunduvalt pealiskaudsem. Mõneti on sellest kahju. **Sass Henno** debüütromaanis, mis filmi aluseks, oli üks minu arvates üsna oluline kiht, mille film on

„Mina olin siin“.

Mõssa – Margus Prangel ja Olar – Tambet Tuisk.

jätnud kas lausa kasutamata või siis realiseerinud nõrgalt. Henno raamatus kinnitab peategelane, et ta ongi juba „surnult sündinud“. See tähendab, et Rass, kuigi unistab artistiks saamisest (teiste aitamisest), elabki sotsiaalselt determineeritult n-õ tulevikuta. Ja just selles, tuleviku perspektiivituses, ongi raamatus tegelase hääle peamine tugevus. Kõneleb keegi, keda pole vaja, kes on sellisena anonüümne. Kuid kes elab, olles muuseas vihane romantik.

Vilbre filmis sellist tõsist anonüümisuse tunnet ei teki. Henno raamatus avaldub ka üsna selge mõtteline liin Rassi lapsepõlvest puberteedini; pätti tegevad poisid on kasvanud varakult koos ja omamoodi kokku. Tuleviku seisukohalt ongi nad kõik determineeritud pigem lootusetusega ning kodune „rajoon“, mis asendabki omamoodi kodu, on samuti üks nende ühise identiteedi

aluseid. Need kihistused on filmis antud üsna nõrgalt. Muide, tänase päeva Eesti tõsiselt karmid anonüümid, kellel tõesti pole erilisi väljavaateid, ei elagi võib-olla pealinnas, vaid kusagil Ida-Virumaal. Tallinnas, kui püüad, on ikka nagu rohkem võimalusi. Ja kuigi on selge, et stsenaarium on algmaterjali paratamatu kohandamine, on ikkagi veidi kahju, et sisulist sügavust on selle arvelt kaotsi läinud.

Sama on juhtunud ka tüdrukute liiniga. Kuigi nii **Marilyn Jurman** Sädena kui ka **Hele Kõre** Renitana teevad etteantud raamides kenad tööd, on nende liinid raamatuga võrreldes siiski pinna-pealsemaks kärbitud. Veel üks külg, mis filmis raamatuga võrreldes õhemana antud, aga mida just pildis oleks saanud (võinud?) võimendada, on n-õ pätielu esteetiline eemaletõukavus. Filmis võib küll esile tõsta kunstnikutööd, miljöö on

tabatud korralikult, aga seda, milliseid jälgi jätab karm tänavaelu koos metapanemisega ka noore inimese väljanägemisele, on ikkagi näidatud möödaminnes. Huvitav, kuidas oleks film mõjunud siis, kui Rassi olekski vahepeal näidatud magamatusest paistes näoga, metapanemisest tingitud füüsiliste jääknähtudega ja hoomatavalt nädal aega pesemata: võidunud juuksed, mustad küünealused jne. Seda kõike võis ju näiteks raamatu lugemisel järeldada.

Sellest küljest tundub film „Mina olin siin” natuke mugava esteetilise lahendusega. Noor inimene võiks ju kinos saalis ka visuaalselt näha, millised füsioloogilised horisondid metapanemisel realselt terendavad, taustahäääl või repliik „Sa näed sitt välja”, kuigi tegelikult ei näe eriti midagi, ei anna päris kõike kätte. Mõned inimesed on röntgeniülevõtteid vaadates loobunud suitsetamisest. Arvan, et ka noor inimene on esteetiliselt üsna tundlik ja selline ennetav kindla peale ennustamine, et narkopanisega käib üldiselt kaasas näiteks ihuline mustus ning tõesti kole väljanägemine, võiks aidata tal vastavat probleemi ka veidi teises valguses kaaluda.

Omavahelised suhted ja pätielu libisevad kohati pisut nagu ebaloogiliselt kergelt kriisidest üle. Aga võib-olla oleks sellised rõhutatud jäljed kallutanud paigast hoopis loo põnevuse ja *action'* itiheduse. Sest hoog on ju filmil päris korralikult sees. Kui kunagi ammu kurdeti pidevalt, et eesti film venib, siis „Mina olin siin” kindlasti ei veni, vaid tõttab. Filmi tugeva küljena võiks lisaks juba märgitud kunstnikutööle välja tuua ka montaaži, õnnestunud (suhtlus)koloriidi, näitlejate poolelt sobiva tüübivaliku, nagu ka heal tasemel mängu. Kõik paistavad mängivat mõnuga.

Rasmus Kaljularv Rassina kannab peategelase oma õlgadel välja, olles usutav nii oma *action'* ihetkede otsustavuses, järelemõtlematuses, romantikas kui

ka soovis surnud ringist ikkagi välja pääseda. **Margus Prangli** (Mõssa) mängus on mingi väga sümpaatne keskenatus. Kuid kui kedagi sellest üsnalaselst heast ansamblist eraldi välja tõsta, siis **Tambet Tuisu** mängitud Olarit. Eemaletõukavus, silmitu lollus ja jõhkurus, kärbitud huumorimeel ja latentne viha koos pätile kohustusliku emotsioonide kiire vaheldumisega (et mõjuda ohtlikult) oli mängitud kõige paremas vanas heas „sisseelamise” võtmes.

Kokkuvõtvalt võiks öelda, et tänase Eesti anonüümse pätipoisi häääl on filmis „Mina olin siin” raamatuga võrreldes minu arvates pigem, aga siiski mitte täiesti, kaotsi läinud. Filmi tegelaskond startis enamikus ennemini lootusetuse poolelt teelt kui päris põhjast. Aga võib-olla motiveerib see film kedagi kaevama kusagilt sealt Ida-Virumaa kandist. Täna Eestis, mis taas vaevaliselt ärkab integratsioonile, oleks ju päris huvitav näha üht oma, Eesti elanikega filmi Ida-Virumaast, mille noortel pättidel ja narkomaanidel tõesti erilisi väljavaateid ei ole ja kus vene keel ei kõla koloriitse taustana, vaid oma loomuliku keskkonna tõttu valdavana. Huvitav, kas me üldse oskamegi seda, Eesti oma päris põhjas keskkonda väga adekvaatselt ette kujutada.

Triin Tenso fotod

RENÉ VILBRE on sündinud 17. mail 1970. aastal Rakveres. Lõpetanud 1997 Tallinna Pedagoogikaülikooli filmieriala mängufilmide režissöörina. Töötanud 1995 – 2001 Eesti Televisioonis filmisaadete režissöörina, aastast 2001 ETV pearežissöör. Teinud lühi- ja animafilmid ning muusikavideod „Üx päev“ (1993), „Samuel Beckett – Film“ (1994), „Falling in Love“ (1996), „Perekondlik sündmus“ (1997), „Ffriigi Teataja!“ saatepea (1998/99), „Filmikärbes“ (1999), „Armas tuss 50 aastat hiljem“ (2000), „Puss in Boots“ (2002), „Frog Prince“ (2003), „Missing Princess“ (2003), „3 Piglets“ (2003), viis lühimängufilmi Euroopa Liidu tellimusel (2002/2003), „Teine Kadriorg“ (2004), „Teine“ (2005), täispikad dokumentaalfilmid „Haukka grupp“ (2005) ja „Universitas Tartuensis 375“ (2007, kaasrežissöör Märten Vaher) ning täispikad mängufilmid „Röövlirahnu Martin“ (2005) ja „Mina olin siin“ (2008). Peale selle on Vilbre teinud tutvustusklippe, reklaamfilme ja telesaatepäid ning muud. Ta oli filmisaate „Ffriik!“ (1996 – 1999) ja kultuurisaate „OP!“ (1999 – 2001) formaadi autor ning „Kreisiradio“ (1997 – 2003) ja „Valguse märgi“ (1998 – 1999) režissöör. Ta on pälvinud oma filmide ja reklaamidega korduvalt auhindu. Vilbre hobi töö kõrval olevat aastatel 1996 – 2005 olnud olla FIPRESCI liige, pärast seda peatas ta oma liikmelisuse.